

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Citation: Holberg, Ludvig: "Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F.J. BILLESKOV JANSEN ; Volmer Rosenkilde , Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 167. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-holberg10-shoot-idm140342680721680/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

ANSTÆNDIGHED OG UANSTÆNDIGHED BESTEMMES AF SÆDVANE

lære de Ting, som man siden skal forglemme; saa at, naar den første Skolegang er ude, maa man begynde paa nye, for at legge Vind paa de Studia, hvortil man finder sig selv af Naturen at være danned: og maa man da beklage den beste Tids Spilde, som ikke kand igienkaldes, og sige: *Oleum et operam perdidimus*. At en Stiftelse af saadant Seminario ikke alleene er giørlig, men at den og med Succes haver været i Verk sat, vises af de gamle Persiske Love, hvorved Forældre ikke tillodes at opdrage deres Børn efter eget Tykke, men de vare forbundne at skikke dem til publiqve Seminaria, hvorfra de maatte ikke komme tilbage til Forældrenes Huuse, førend de havde naaet en Alder af 17 Aar. Directionen af disse publiqve Seminarier var ikke betroed til Skolemestere, som underviisede for Betalning, men til Mænd, som vare distingverede ved Dyd og Fødsel, og som undervisede Ungdommen heller udi Sæder end i Videnskaber.

LIBR. II. EPIGRAMM. 84

*Obscœnum factu quod non est, est neque dictu:
Actio nam verbis turpior esse solet.*

Sømmelighed kaldes gemeenligen det, som overensstemmer med antagne Moder og Sædvaner, og Usømmelighed det, som strider derimod. Det haver været mod visse Nationers Skik og Sædvane at bruge silke Stoffer, og at gaae med lange Klæder, som skiulede Fødderne, hvorføre ogsaa den Dragt hos dem haver været usømmelig. Blant adskillige Videnskaber, som de Lacedæmonier foragtede, var Music, som dog andre Græker holdte for et herligt Videnskab. Man seer at den fortreffelige Epaminondas lagde Vind paa Music, og Themistocles, der ikke vilde eller ikke kunde leege paa et Instrument, som ham i Giestebud blev offereret, holdes for grov og upoleret.

Det hører den høje Øvrighed til at ordinere, hvad som skal holdes for sømmeligt eller usømmeligt udi indifferente Ting. Herudover saa snart det blev Romerne tilladt at bære silke Klæder, ophørede den forrige Usømmelighed. Man siger derfor, at udi indifferente Ting intet er u-anstændigt uden det forbydes: nihil est turpe nisi per impositionem. Men alt hvad som er nyt og usædvanligt, holdes for at stride mod den naturlige Sømmelighed, da dog mange Ting, som synes at være naturlige, grunde sig alleene paa Moder og Sædvaner. Saaledes, da her i Landet fordum handlede om Skæggenes Afskaffelse blant Geistligheden, ansaae Almuen saadant, som noget der stridede baade mod Religion og Moralitet, men da den Skik engang først er bleven indført, haver man uden Forargelse anseet ragede Kinder og Hager, ikke alleene paa Præste, men endogsaa paa Bisper.

Vi kalde u-anstændigt alt hvad som er usædvanligt, endskjønt det i sig selv er indifferent og undertiden nyttigt. Derimod ansee vi ofte Laster selv som Zirather, naar de samme ikkun ere i Moden, og almindeligen ere antagne. Saaledes, da det fordum udi disse Nordiske Lande haver været et Galanterie at drikke sig drukken, saa holdes det endnu got Folk til gode, om de drive heele Nætter bort med Pocaler, og drikke, indtil de blive ædrue igien, og gaae fra et Giestebud til et andet, da dog ingen Last er hesligere, og en Christen meere u-anstændig. Jeg vil ikke tale om andre Ting, hvilke legges ingen til Last, efterdi de ere udi Brug. De derfor, som holde Fraadserie og Driken anstændigt, men som declamere mod Spil og Leeg, kand lignedes med dem, der overgive Staden, men forsvare nogle af dens Skandser.

Der findes for Exempel de, som med Bitterhed tale mod Dantz, Spill, eller Legemets u-skyldige Bevægelser, hvilke de holde ikke alleene for u-anstændige, men endogsaa for syndige. Man maa bekiende, at slige Domme ere dristige, helst saasom Materien stedse haver været omtvistet blant Lærde og Geistlige, og derfor kand regnes blant de Ting,

ANSTÆNDIGHED OG UANSTÆNDIGHED BESTEMMES AF SÆDVANE

hvorudi de Romerske Paver selv ikke driste sig til at decidere. Saadanne Decisioner reise sig derfor af Van-kundighed udi Studio morali, efterdi man veed ikke at distingvere naturlig Anstændighed fra det, som alleene grunder sig paa Skik og Moder, men sammenblander det eene med det andet, følgende derudi den gemeene Almue, der holder det for Dyd og Anstændighed, som roses af de fleste.

Man maa, siger Cicero, bruge Spil, Sang og Lyst, naar man bruger det til Maade (cantu, fidibus, tibiis uti licet, dummodo ea moderata sint.) Den ærbare Scipio undsaae sig efter Senecæ Vidnesbyrd, ikke ved at dantse (Scipio triumphale illud ac militare corpus movit ad numeros.) Sallustius lastede vel Semproniam, dog ikke fordi hun dantsede, men fordi hun dantsede for vel, det er, efterdi hun havde øvet sig formeget derudi. Semproniam reprehendit, non quod saltaret, sed quod optimè saltaret. Det var og i den Henseende, at den Macedoniske Konge Philippus sagde til sin Søn: *skiemmer du dig ikke at synge saa vel?* Det var ikke Sangen som han lastede, men den alt for store Fliid, han merkede, at Alexander havde anvendt paa Synge-Konsten. Det er ligesaa selsomt at forbyde, som at befale indifferente Tings Øvelse; hvilket skeer dog, og haves særdeeles Exempler paa det sidste udi Engelland under Kong Jacob I. Regiering. Samme Konge, da han merkede, at de saa kaldne Puritaner fordømte all Tids-Fordriv, efter at GUds-Tienesten var til Ende paa Sabbathen, da, i Steden for ved Tilladelse at corrigere saadan Rigueur, befoel han Undersaatterne paa visse Tider om Sabbathen at dantse og spille, tilkiendegivende, at de, som saadant ikke efterlevede, skulde ansees som slette Christne.

Cicero anfører nogle, som sige, at hvad som er u-anstændigt udi Gierning, er og u-anstændigt udi Ord og Tale. Saaledes er det efter deres Sigelse ikke u-anstændigt at tale om Urin, efterdi det er anstændigt at kaste sit Vand. Naar derfor nogen fortørnes over saadan Tale, reiser Fortrydelsen sig heller af Hovmod end naturlig Blyeferdig-

hed; thi dersom de samme Ord exprimeres ved andre Navne, opvække de ingen Fortrydelse eller Ekel. Over det Ord, for Exempel: at pisse, støde sig aldrig ens Ligemænd eller Undermænd, men Overmænd anføre det med Ekel, efterdi det er brugeligt blant fornemme Folk at exprimere Tingen ved det Ord: *at kaste sit Vand*; hvilket dog er det samme. Jeg kand dog ikke approbere de Cyniske Philosophorum Talemaader og Giærninger, holder iligemaade for, at man maa forbyde Ungdommen visse gamle Poeters Læsning, formedelst den Uhømskhed, hvormed de ere opfyldte. Thi derudi findes adskillige Ting, som ikke alleene offendere høviske Øren, men som ogsaa opbidse til Løsagtighed. I den Henseende bifalder jeg ogsaa dem der have censureret deslige Ting hos Mr. Bayle, saasom der findes mange Ting udi hans Dictionaire, som er anstødelige og fortiene at lastes.

Men der ere utallige andre Ting hvilke holdes for at stride imod naturlig Anstændighed, da de og udi sig selv er aldeles ikke uanstændige. Thi Anstændigheden grunder sig alleene paa visse Stæders Skikke og Sædvaner, hvilke have den Virkning, at de confunderes med Raisons, naturlig Anstændighed, Religion og Samvittighed. Og var det i den Henseende, at de Cretenser, naar de vilde ønske deres Fiender ont, bade Guderne, at de vilde indvikle dem udi nogen ond Sædvane.

*Spartæ quod gravitas, fastus dicatur Athenis:
Quod decus est Græcis, dedecus Ausoniis.*

Hvad i et Land heeder Gravitet, heeder udi et andet Hovmod. Hvad som her kaldes Fripostighed, kaldes der Frekthed, og hvad som paa et Sted fører Navn af Kydskhed, kaldes paa et andet Sted u-rimelig Peenhed. Lobo udi hans Agyptiske Reise fortæller, at fremmede Gesanterere udi et vist Land i Africa ved deres første Audience til Høfligheds Tegn blive pryglede af de nærværende Kongel. Hofbetientere. Saadant vilde ikke ansees som nogen Civilitet ved vore Europæiske Hoffe. Men man vilde ansee slige

ANSTÆNDIGHED OG UANSTÆNDIGHED BESTEMMES AF SÆDVANE

Complimenter, som dem der gøres af vore Landsbye-Hunde, blant hvilke er vedtagen som en anstændig Mode at forfølge reisende med Biiffen og Skiælden indtil Byernes Leede. Men et hvert Land haver sine Moder, ligesom et hvert Menneske kand have sin egen Smag. En brakket kort Næse holdes for at ziire et Menneskes Ansigt paa visse Steder, krumme og lange derimod er en Zirat paa andre Steder. Montagne siger, at hvis umælende Dyr kunde skildre, vilde de afritze GUD udi deres egen Skikkelse. Herudover male visse Africanske Folk GUD sort og Fanden hvid; og er det troeligt, at en Natugle holder sin egen Stemme bedre end Nattegalens. En Hollænder laster andre Nationer for U-reenfærdighed, efterdi de spytte paa deres Gulve: andre derimod holde det meere uhøfligt at have deres Borde garnerede med Spytt-Potter. Naar vi see visse Folk at snyde sig med Fingrene uden Tørklæder, kalde vi dem Sviin: en Nation derimod, som veed ikke af Tørklæder at sige, vilde maaskee ikke mindre criticere os, naar den saae os at legge saadan U-reenlighed udi Linklæderne, og at forvare den udi vore Lommer. At offerere et Fruentimmer udi Spanien et Kys, er det samme, som at beskadige hendes Jomfruedom: men det som Spanierne kalde ukysdskt, heeder en venlig Hilsen hos Engælændere og Frantzoser. Det var tilforn brugeligt, at en Jomfrue skulle skielve, blusse, ja daane, naar hun alleene hørte en Mands Navn nævnes: saadant holtes da for et Beviis paa en Jomfrues Kyskhed. Nu derimod ansees det som et Beviis paa en u-rimelig Affectation. Jeg erindrer mig, at det udi min Barndom var u-anstændigt for en Jomfrue, der paa Gaden blev hilset af en ung Karl, at hilse ham igien: nu derimod bliver den holden for grov og incivilisered, der saadant forsømmer. Vore Efterkommere ville uden Tvivl neppe bare sig for Latter, naar de høre, at disse Tidens Mennesker have brugt saadanne Talemaader: *mine Skoe og Strømper for høviske Øren at tale: min Skiorte med permission at sige*: ja det vil synes dem ligesaa latterligt, som det nu vilde komme os for at være, om man hørte

nogen exprimere sig saaledes: *min Skomager, mit Ehren zu melden: salva venia, min Skræder, min Barbeerer.*

Man seer saaledes, at Ting, som grunde sig alleene paa Skikke og Sædvaner, confunderes med naturlig Sømmelighed. Et Fruentimmer bliver i vore Lande ikke lastet om hun gaaer med blottede Bryste, efterdi Landets Mode saadant tillader. Derimod er det usømmeligt at lade see et noget Fodblad, efterdi saadant af Moden ikke er autoriseret. Hvis alamodisk Modestie var en Dyd, da vilde den virke ligesaa stærkt hos et Fruentimmer udi Mørke, som ved den lyse Dag. Vanen confunderes saaledes med Naturen. Dertil hielper og ikke lidet visse anseelige Mænds Autoritet. Det haver været de gamle Græker og Romere nok, at en Philosophus, til hvis Skole de bekiendte sig, haver decideret herudi; og have de Christne begaaet samme Fejl, i Henseende til de gamle Kirke-Fædre, hvis Sentencer de have anseet som Oracler, da dog udi deres Morale findes en Mængde af Vildfarelser. Clemens Alexandrinus kand alleene tiene til fuldkommen Beviis herpaa. Han holder for Exempel utilladeligt at æde hvidt Brød, igiennemhegler Music og Sang, siger, at bære brogede Klæder er Tegn til Løgnagtighed, laster som en Uanstændighed at hilse en anden paa Gaden, og andet deslige. Lactantius fordømmer all Kriig, endogsaa at forsvare sig selv, taler ogsaa mod dem som laane paa Rente. Chrysostomus opmuntrer Qvinder at følge Sara's Exempel, der overgav sit Legeme til barbariske Folkes Brug, for at erhverve hendes Mand Sikkerhed.

Vil nogen ellers spørge, hvortil nytter denne Dissertation, og hvad ont er derudi, at man søger at binde Menneskets Tale og Gierninger til en slags Blyferdighed, da svarer jeg dertil, at det er en Lærers og Philosophi Pligt ikke alleene at bestorme Laster i sig selv, men end og at bestride alt hvad som kand gøre Mennesker latterlige: i sær efterdi Erfarenhed viser, at Bagateller ligge Mennesket meer paa Hiertet end vigtige Ting, og at unyttige Ting have givet Anledning til de heftigste Stridigheder.

ANSTÆNDIGHED OG UANSTÆNDIGHED BESTEMMES AF SÆDVANE

Hvilke Bevægelser have ikke fordum vore Lærere gjort? hvor heftigen have de ikke tordnet mod Fruentimmerets Fontanges? hvilke de have lignet med Fandens Horn: ret ligesom det var GUD magtpaaliggende, af hvilken Façon Fruentimmerets Huer vare, eller ligesom det var en klar Sag, at Fanden havde Horn. Jeg vil forbigaae utallige andre Ting, hvilke, endskiøndt de ere af aldeles ingen Vigtighed, dog have foraarsaget store Bevægelser. Det er bekiendt, at en hæftig Kriig haver fordum reiset sig imellem Munkene formedelst Figurene af deres Huer, og at samme Kriig derfor af de Franske haver været kalden Guerre des Capuchons, det er Hætte-Krigen. Chineserne kunde skikke sig udi alle Haardheder under den Tartariske Regiering; men da der handledes om at lade deres Haar klippe, lode de sig massacrere, saasom de heller ville miste Hovedet end Haarene. Hvilke Bevægelser haver ikke det Spørsmaal opvakt blant visse Folk, om det var rettest at kaarse sig med 2 eller med 3 Fingre. Der fortælles, at intet har været haanligere hos de Araber, end udi Selskab at lade en Vind løs, og at man regnede Aars Tall fra en saadan Hændelse. Det samme agtes endnu haanligere udi Japan end den største Misgierning, og vidner Historien, at en Hof-Jomfrue, som engang saadan Skrøbelighed paakom, tog en Glød af Fyrfadet, som hun bar, og opslugede den, saasom hun blueedes ved at leve efter saadan Hændelse. Jøderne rebellerede, naar man oprettede et Æres Monument for Keiserne, eller bare Romerske Standarder igiennem Staden, paa samme Tiid som de undsaae sig ikke ved at begaae Mord mit udi Templet. Man haver seet visse geistlige Seminarister at tviste om Spenders og Skoeremmers Brug, ret ligesom man ærede GUD meer, om man hæftede sine Skoe med Spender end med Remmer.

Saasom derfor Mennesker ere saa ivrige udi Bagateller, og de mindst magtpaaliggende Ting ligge dem mest paa Hiertet, maa man ikke forundre sig over, at vigtige Ting derover blive forsømte, og at man skyer sig ikke for at bedrive de Synder, som man uden Skræk ikke tør nævne.

Det er bekiendt, at Olympias Alexandri Magni Moder var ingen Lucretia: ikke desmindre seer man hende paa sit yderste at have taget Anstændighed saaledes udi agt, at hun skiulede sit Ansigt med sit Hovedhaar, og sine Beene med Klæder, paa det at ingen skulde see noget, som var blot paa hendes Legem. Cæsar iligemaade, hvis Hoved-Dyd ikke havde været Kydskhed, da han saae sig at overfaldes af sine Banemænd, skiulede han Hovedet med sin Kaabe, og med den venstre Haand bedækkede sine Been, paa det, at han kunde døe paa en ziirlig og sømmelig Maade. Det er ikke af peene Geberder og Tale samt af Klædernes Figurer og Farve man maa dømme om Mennesker. Man siger vel:

Culta puella nimis casta puella minus.

Jo meer en Jomfru Smykke bær,
Jo mindre Kydskhed findes der.

Vi have og et gammelt Dansk Ordsprog: Let udi Klæder, let udi Sæder, brogede Klæder, broget Sind. Men vi have derimod andre Ordsprog, som sige: man maa ey dømme om Hesten af Sæddelen, eller om Manden af Klæderne: item at der ere gode Heste af alle slags Haar. Det er undertiden en Viisdom at rette sig efter Landets Moder, hvor underlige de end synes at være. En viis Mand vil ey være den første ey heller den sidste udi Moden. Thi det heder hos ham: man skal æde efter sin egen, men klæde sig efter en andens Smag; ligesom man maa leve efter gammel, men pynte sig efter nye Mode.

DU SKAL RANSAGE DIN TRO!

LIBR. II. EPIGRAMM. 85

*Urbs quicquid credit, caecè quoque credit Anilo,
Dicitur hinc verax atque fidelis homo.
Tu Theodore nihil nisi facto examine credis,
Diceris hinc mendax haereseosque caput.*

For et par hundrede Aar siden var Christendommens Tilstand saaledes, at det største Kiendetegn paa en ret Troende var intet at troe, det er, at stoppe sine Øren og lukke sine Øjen til alt, hvad som sagdes og visedes mod det, som det Romerske Sæde fant for got at paabyde. Saadant kaldtes alleene Troe, og alt Examen blev henført til Vantro og Kietterie. Mod dette Tyrannie opreisede sig omsider nogle kiekke og modige Helte, og søgte at kuldkaste et Herredom, som med Vold og List var Verden paakasted. De Argumenter, som brugtes til at bestorme det samme, toges af et Menneskes Pligt i at examinere, førend man troer, og at høre, førend man dømmer. Den Romerske Geistlighed beraabte sig da paa Lærdommens Ælde, og fik til Svar, at en Vildfarelse kand være meget gammel. Den foregav videre, at alting efter nøje Examen tilforn var decideret: dertil blev saaledes svaret, at ingen havde Ret til at decidere for en anden, over det som Skriften byder ham at troe; thi han sætter sig ellers udi Skriftens Sted, og vill, at andre skulle see med hans Øjen. Videre sagdes, at Skriften var mørk paa adskillige Steder, saa at det var ikke enhver Mand givet at udfinde dens rette Meening, hvorudover man maatte lade sig nøje med deres Udtolkninger, som havde udstuderet Grundsprogene, og vare forsynede med tilstrækkelig Lærdom. Dertil blev svaret, at alle de der havde studeret Grundsprogene, vare ikke eenige udi Udtolkningerne, og at een lærd Mand ofte sagde en Ting sort, hvad en anden lærd Mand sagde hvid. Endeligen, foregave de, at den Frihed, som gaves enhver at examinere, tilvejebragte adskillige vildfarende Secter. Dertil svarede, at det var bedre, at have en vildfarende